

LIBERTATEA DE EXPRIMARE ȘI IMPASUL GEOPOLITIC: APĂRAREA SPAȚIILOR DIGITALE ALE REPUBLICII MOLDOVA

de Victoria Roșă

Sumar Executiv

- Ca răspuns la amenințările geopolitice sporite în regiunea Eurasiei, inclusiv de război hibrid, Republica Moldova a introdus conceptul de securitate informațională în politica sa de securitate națională pentru 2017-2018.
- Conform cadrului legal al Republicii Moldova, securitatea informațională este strict o reacție la actorii străini. Nu sunt luați în considerare actorii autohtoni care dezvoltă și distribuie propagandă, dezinformare și informații false.
- Conform mai multor sondaje, internetul se află printre cele mai de încredere surse de informații ale publicului din Republica Moldova.
- Având în vedere lacunele majore ale cadrului legal moldovenesc care reglementează mass-media, eforturile de a identifica și de a atrage atenția asupra dezinformării și a știrilor false în spațiile digitale au fost întreprinse de organizații ale societății civile (OSC).
- Republica Moldova nu are mecanisme specifice pentru identificarea amenințărilor hibride, cum ar fi știrile false, propaganda și dezinformarea și nici pentru dezvoltarea instrumentelor de protecție care să răspundă la schimbările rapide ale tehnologiei.
- Platformele online din Republica Moldova oferă un mediu propice creării și răspândirii diverselor forme de intoleranță, inclusiv discursul de ură. Media digitale, rețelele sociale și portalurile de stocare video răspândesc mai multă ură și discriminare decât televiziunea și presa scrisă.
- Este esențială identificarea modalităților de încurajare a publicului să lupte contra amenințărilor la securitatea informațională, în special având în vedere tranziția continuă a Republicii Moldova la democrație.

Context

În Republica Moldova, libertatea de exprimare se află la un punct de cotitură, în special în spațiile digitale. După trei schimbări de guvern în Moldova în 2019, există oportunitatea de a examina cadrul legislativ actual care reglementează libertatea mass-media și libertatea de exprimare pentru a aborda etic provocările conexe.

Republica Moldova, ca și alte țări din regiune, se confruntă cu provocări¹ și amenințări² la adresa securității naționale datorate manipulării omniprezente a mass-media și în mod extins a informațiilor, atât de către actori interni, cât și de cei externi. Acest lucru este deosebit de acut în mediile digitale și în spațiile de socializare în care trollii și alți actori înșelători promovează dezinformarea și dezbateră polarizată. Drept urmare, accesul publicului la informații obiective este limitat. Aceasta reprezintă o amenințare la adresa securității naționale.

Libertatea de exprimare și securitatea informațională sunt contestate de politizarea sporită a presei digitale, de lipsa unor mass-media independente, de efectele creșterii importanței rețelelor sociale și de scăderea calității jurnalismului profesional și eticii jurnalistice. Acești factori trebuie abordați pentru a proteja progresul libertății de exprimare. Stabilirea parteneriatelor de cooperare între autoritățile naționale, organizațiile internaționale și instituțiile

comunitare pentru identificarea soluțiilor este esențială în climatul media globalizat care include provocări comune pentru spațiul online și rețelele sociale.³

Libertatea de exprimare și impasul geopolitic

În actualul climat, apărarea libertății de exprimare și asigurarea accesului la informații precise și diverse este esențială pentru păstrarea demnității umane. Odată cu dezvoltarea rapidă a noilor tehnologii și trecerea de la războiul convențional la războiul hibrid bazat pe tehnologie, securitatea informațională, atât privată, cât și publică, a devenit acum fundamentală pentru securitatea națională și umană. Nevoia unei culturi a securității informaționale este analizată atunci când informațiile sunt antrenate într-o amenințare hibridă. Deși nu există o definiție clară și convenită a războiului hibrid, orice amenințare pe mai multe direcții care vizează statele democratice și vulnerabilitățile acestora poate fi considerată hibridă.⁴ Atacurile asupra securității informaționale reprezintă amenințări hibride moderne.

Discuțiile despre războiul hibrid și securitatea informațională au devenit importante în discursul public din Europa de Est în urma anexării ilegale a Crimeii în 2014 de către Federația Rusă și a violențelor din Donbas. Acest lucru a avut loc în cumul cu utilizarea sporită a tacticilor de război informațional⁵ care au inclus aplicarea propagandei,⁶ atacurilor cibernetice, știrilor false, și dezinformării.⁷ Utilizarea acestor tactici, care

- 1 Tatiana Puiu et al., "Information Security from the Media Perspective," Soros Moldova Foundation, 2016, https://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu_Securitatea%20informationala%20din%20perspectiva%20mediatica_2016.pdf.
- 2 "Freedom of Expression and Elections in the Digital Age, United Nations Human Rights Special Procedures", iunie 2019, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/ElectionsReportDigitalAge.pdf>.
- 3 Lolita Berzina, "Together We Are Stronger: Social Media Companies, Civil Society, and the Fight against Disinformation," Freedom House, 3 iulie 2019, <https://freedomhouse.org/blog/together-we-are-stronger-social-media-companies-civil-society-and-fight-against-disinformation>.
- 4 Hybrid CoE caracterizează amenințările hibride drept: „1) acțiuni coordonate și sincronizate care vizează deliberat vulnerabilitățile sistemice ale statelor și instituțiilor democratice (ex. mass-media libere) printr-o gamă largă de mijloace; 2) activitățile exploatează pragurile de detecție și atribuire; și 3) scopul activităților este de a influența diferite forme de luare a deciziilor la nivel local (regional), de stat sau instituțional pentru a favoriza și/sau atinge obiectivele strategice ale agentului, în timp ce subminează și/sau afectează ținta. Amenințările hibride sunt metode și activități care vizează vulnerabilitățile adversarului. Sunt la fel de vechi ca și practicile de conflict și război, dar sunt reambrate și împuternicite prin noi instrumente și tehnologii și vizând vulnerabilitățile din mai multe domenii într-o manieră fără precedent” în "Countering disinformation: News media and legal resilience," Hybrid CoE, the European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 24-25 Aprilie 2019, https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2019/11/News-Media-and-Legal-Resilience_2019_rgb.pdf.
- 5 "Amenințarea războiului convențional s-a schimbat și trebuie să recunoaștem faptul că informația poate fi o armă", a declarat Mark Laity, șeful departamentului de Comunicare Strategică din cadrul Comandamentului pentru Operațiuni aliate al NATO din Mons, Belgia. „Indiferent dacă este folosită pentru dezinformare, înșelăciune sau pur și simplu fabricare pentru a crea narațiuni false, trebuie să fim conștienți și să putem răspunde acestei provocări” în "Countering propaganda: NATO spearheads use of behavioral change science," NATO Strategic Communications Centre of Excellence, North Atlantic Treaty Organization, 12 mai 2015, <https://stratcomcoe.org/countering-propaganda-nato-spearheads-use-behavioural-change-science>.
- 6 Tiina Seppala, "New wars' and old strategies: From traditional propaganda to information warfare and psychological operations - some notions on the Gulf War, the Kosovo War and the War on Terrorism," the 23rd Conference and General Assembly IAMCR/AIECS/AIERI International Association for Media and Communication Research, http://www.portalcomunicacion.com/bcn2002/n_eng/programme/prog_ind/papers/s/pdf/s001_sepal.pdf.
- 7 „Dezinformarea reprezintă crearea și difuzarea deliberată a informațiilor false și/sau manipulate care sunt destinate să înșele și să inducă în eroare publicul, fie cu scopul provocării unui prejudiciu, fie pentru avantaj politic, personal sau financiar” (Government Communication Service, 2019). în "Countering disinformation: News media and legal resilience," Hybrid CoE, the European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 24-25 Aprilie 2019, https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2019/11/News-Media-and-Legal-Resilience_2019_rgb.pdf.
Remarci ale secretarului general al NATO, Jens Stoltenberg, la inaugurarea Centrului de excelență din Helsinki pentru combaterea amenințărilor hibride, alături de Înaltul Reprezentant al UE, Federica Mogherini: „În primul rând amenințările hibride reprezintă o serie de amenințări diferite, iar noi folosim sintagma hibrid pentru a acoperi de fapt multe direcții diferite: în mod normal, un fel de amestec de mijloace de agresiune militară și non-militară; o combinație între operațiuni și măsuri ascunse și deschise, de la propagandă, de la dezinformare până la utilizarea efectivă a forțelor obișnuite, de la tweet-uri la tancuri; uneori soldați în uniformă, alții soldați fără uniformă; și uneori ceva care se întâmplă în spațiul cibernetic și, uneori, lucruri care se întâmplă la granițele noastre.” Jens Stoltenberg, "The Inauguration of the Helsinki Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats," North Atlantic Treaty Organization, 2 Octombrie 2017, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_147499.htm.
"Information at War: From China's Three Warfares to NATO's Narratives," the Legatum Institute, Septembrie 2015, <https://li.com/wp-content/uploads/2015/09/information-at-war-from-china-s-three-warfares-to-nato-s-narratives-pdf.pdf>.

apar la nivel global și nu sunt caracteristice exclusiv celor incitate de Federația Rusă în Ucraina, evidențiază necesitatea analizării libertății de exprimare și libertății de informare prin lentile multiple, inclusiv securitatea informațională și securitate umană.

Republica Moldova nu face excepție. După căderea guvernului comunist în 2009 și apropierea ulterioară a Moldovei de Uniunea Europeană (UE) în ultimul deceniu, spațiul mediatic din Moldova s-a confruntat cu diverse tactici de război informațional care au subminat etica jurnalistică. Chiar dacă războiul informațional este în mod obișnuit privit ca un instrument al actorilor terți pentru a proiecta puterea soft ca parte a unei strategii ofensive, actorii autohtoni la fel au început să folosească aceste practici. Un exemplu proeminent a avut loc în timpul alegerilor recente din Republica Moldova, când a existat o utilizare necorespunzătoare a mass-media tradiționale și a noilor media. Sub controlul guvernului anterior, condus de Partidul Democrat, Republica Moldova a fost caracterizată drept „stat capturat”. Acest lucru s-a datorat în mare parte faptului că fostul vicepreședinte al Partidului Democrat, Vladimir Plahotniuc, oligarh celebru cu trecut criminal, a controlat o mare parte a pieței mass-media și a folosit-o ca mijloc esențial pentru consolidarea controlului politic. Performanța slabă a Consiliului Audiovizualului din Moldova și utilizarea pe scară largă a influenței politice a lui Vladimir Plahotniuc au permis perpetuarea știrilor false și dezinformării pe plan intern în scopul păstrării puterii. Nu mai era o amenințare exclusiv străină.

Securitatea informațională este un subiect de interes pentru autoritățile moldovenești, deoarece guvernul a devenit semnatar al Acordului de Asociere cu UE la 27 iunie 2014 și și-a exprimat voința suverană de a începe procesul legal de aproximare europeană. Această dinamică geopolitică a contribuit la confruntarea Est-Vest, așa cum se reflectă în politica, politicile și normele sociale ale Republicii Moldova care au exploatat vulnerabilitățile sociale, politice și economice ale țării. Libertatea de exprimare și libertatea mass-media au devenit, de asemenea, vulnerabile, deoarece actorii geopolitici au exploatat spațiul informațional ca fiind cel mai simplu și mai eficient mod de a proiecta puterea soft și de a influența opinia publică și dezbateră. În plus, actorii autohtoni care facilitează consolidarea statutului Republicii Moldova ca „stat capturat” au pus în pericol spațiul informațional. Drept urmare, atât actorii autohtoni, cât și cei străini au acționat pentru a limita libertatea de exprimare și pluralismul mass-media.

În 2014, știrile false și dezinformarea s-au referit în principal la strategiile de politică internă și externă care s-au concentrat pe stimularea unui narativ privind **dezavantajele aprofundării angajamentului cu UE; relațiile cu Ucraina și România; relațiile cu membrii Comunității Statelor Independente (CSI), inclusiv Federația Rusă; și potențialul viitor al Republicii Moldova ca țară federalizată.** Lecția principală învățată în această perioadă este că exploatarea vulnerabilităților interne, fie că sunt evoluții sociale, politice sau economice; o identitate națională slabă, modele culturale, tradiții, afilieri religioase precum și interpretarea drepturilor omului și libertăților fundamentale sunt esențiale pentru a pune bazele unui atac hibrid eficient. Securitatea informațională inadecvată în Republica Moldova este legată de o multitudine de factori, inclusiv absența unui cadru normativ, legislativ, care abordează mediul tehnologiei informaționale în dezvoltare rapidă și tehnicile moderne de război care exploatează toate formele de media.

În ultimii ani, partenerii de dezvoltare euro-atlantici ai Republicii Moldova⁸ au avertizat repetat guvernarea că democrația sa devine tot mai slabă din cauza animozității țării față de mass-media și libertatea de exprimare, atacurilor intensificate asupra societății civile și încălcării securității umane cum ar fi intimidarea jurnaliștilor⁹. Cel mai recent exemplu al tentativelor autorităților de a intimida jurnalismul care reflectă evoluțiile politice din Moldova a avut loc în timpul recente tranziții guvernamentale din iunie 2019¹⁰. Eforturile recente ale autorităților de a demonopoliza piața de publicitate media au exercitat de asemenea presiuni asupra durabilității instituțiilor media. În plus, activitatea organizațiilor locale în promovarea materialelor jurnalistice profesionale, dezvoltarea știrilor false și identificarea surselor media false a fost o condiție a asistenței pentru dezvoltare impusă de partenerii străini, inclusiv UE și statele membre individuale, și nu un efort local.

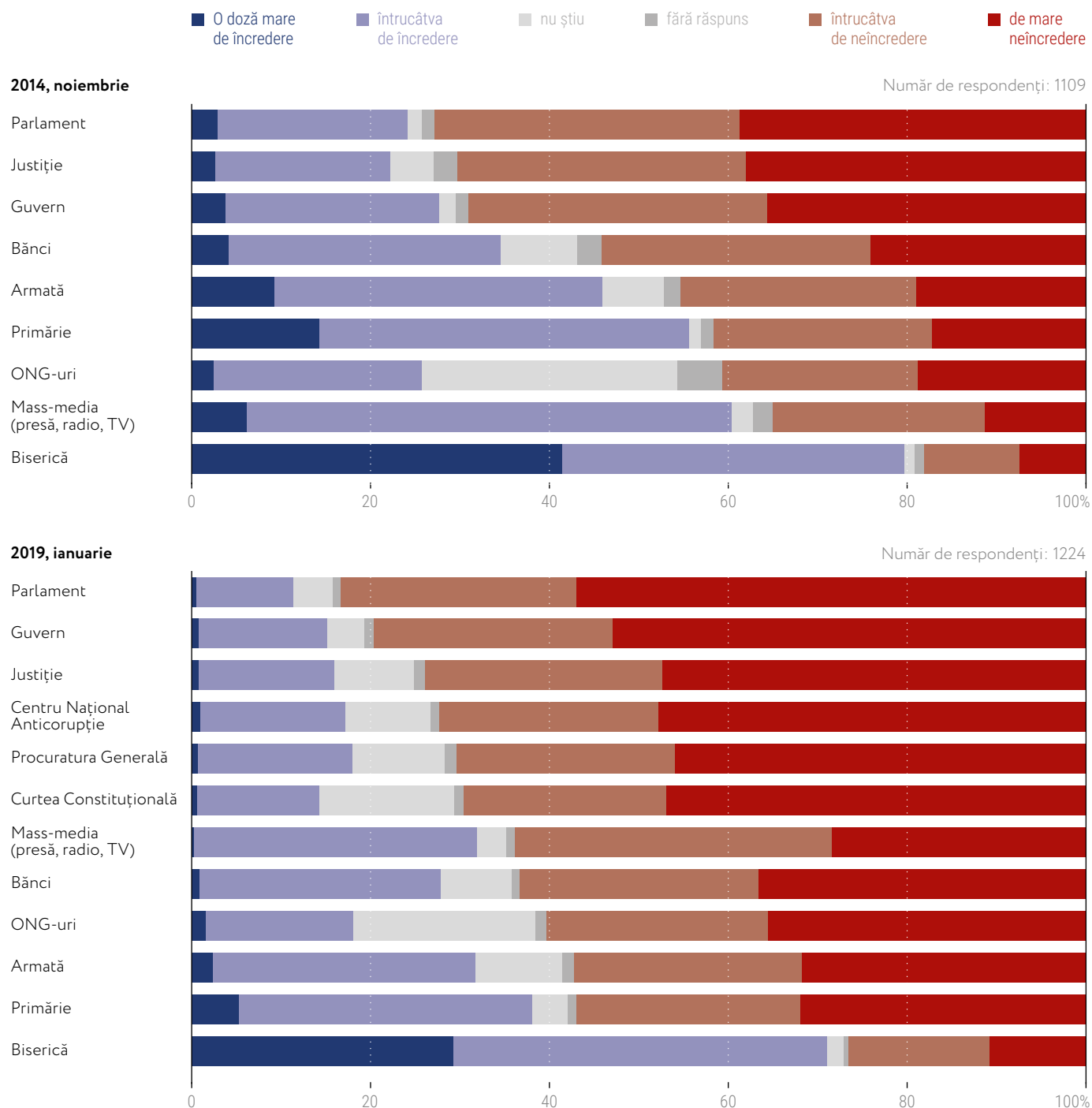
Conform ultimului Barometru al Opiniei Publice realizat de Institutul de Politici Publice din Moldova (figurile 1 și 2), respondenții moldoveni au niveluri mai mari de neîncredere față de instituțiile media de astăzi decât acum cinci ani. Nu există vreo diferență majoră a nivelului de încredere între zonele rurale și cele urbane. Deși conștientizarea crescută a campaniilor de dezinformare la scară largă și prezența crescută a activităților de educație mediatică au încurajat un mediu pentru o gândire critică mai puternică, amenințările continue la adresa libertății de exprimare prin acces redus la informații, descurajarea opiniei publice și intimidarea jurnaliștilor rămân puternice.

8 “Rezoluția Parlamentului European din 14 noiembrie 2018 referitoare la punerea în aplicare a Acordului de asociere UE-Moldova” (Bruxelles, 2018), http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0458_RO.html.

9 “ONG-urile de media: „Aducem la cunoștința ambasadelor și instituțiilor internaționale de media faptul că în Republica Moldova s-au multiplicat cazurile de agresiune a jurnaliștilor”,” Media AZI, Centrul pentru Jurnalism Independent, 11 iunie 2019, <http://media-azi.md/ro/stiri/ong-urile-de-media-%E2%80%9Eaducem-la-cuno%C8%99tin%C8%9Ba-ambasadelor-%C8%99i-institu%C8%9Bilor-interna%C8%9Bionale-de-media>.

10 “Moldova: Journalists Assaulted While Reporting on Unfolding Political Crisis,” Freedom House, 14 iunie 2019, <https://freedomhouse.org/article/moldova-journalists-assaulted-while-reporting-unfolding-political-crisis>.

Cât de multă încredere aveți în următoarele instituții?

Categoriile de respondenți: gen – masculin/feminin, mediu de reședință – urban/rural, vârsta – 18-19/30-44/45-59/60+, naționalitatea – moldovean/român/altele, nivel de educație – primară/secundară/superioară, nivel de dezvoltare socio-economică – scăzut/mediu/ridicat

Datele Barometrului Opiniei Publice, Institutul de Politici Publice; <http://bop.ipp.md>

Figura 1-2: Studiul Barometrul Opiniei Publice 2019

Mass-media din Moldova, în special mass-media online și rețelele sociale, joacă un rol important în construcția de narațiuni și în difuzarea informațiilor. Prin urmare, trebuie considerată o parte esențială a securității naționale. Diferențele de locație, demografie și preferințe geopolitice ar trebui luate în considerare atunci când analizăm narațiunile și atunci când construim politici de securitate informațională care afectează publicul Republicii Moldova. Politizarea instituțiilor media, lipsa mass-media independente, efectele copleșitoare ale rețelelor sociale, noile posibilități pe care le oferă internetul și scăderea nivelului de profesionalism și etică jurnalistică sunt factori care periclitează libertatea de exprimare și securitatea informațională. Necesitatea de a combate în spațiul online activitățile neautentice, conturile false și conținutul ilegal online perpetuat prin intermediul rețelelor online și sociale, într-un mod care susține respectarea standardelor internaționale de libertate a exprimării, rămâne o provocare în perioadele electorale. Stabilirea cooperării între autoritățile naționale, organizațiile internaționale și instituțiile comunitare pentru a găsi soluții este esențială, având în vedere contextul globalizării și provocările comune cu care se confruntă spațiile digitale.¹¹

Securitatea informației la limită

În spiritul recunoașterii tendinței globale de reglementare a securității informaționale, Republica Moldova a introdus conceptul de securitate informațională în politica sa de securitate națională pentru perioada 2017-2018. În principala sa politică strategică de securitate, securitatea informațională este definită ca: „Starea de protecție a resurselor informaționale, a persoanei, a societății și a statului, inclusiv prezența unui ansamblu de măsuri pentru asigurarea protecției persoanei, a societății și a statului de eventuale tentative de dezinformare și/sau de informare manipulatorie din exterior și pentru neadmiterea agresiunii mediatică îndreptată împotriva Republicii Moldova”¹². Această definiție subliniază spațiul media ca element definitoriu al stării și ca spațiu în care apar atacuri informaționale. Mai mult, factorii de decizie au declarat că protejarea spațiului mediatic este crucială atât pentru securitatea națională, cât și pentru securitatea umană, întrucât este esențială pentru libertatea accesului la informații, formarea de opinii, dezvoltarea unor narațiuni naționale, organizarea de dezbateri naționale și modelarea dialogului social. Drept urmare, mass-media este una din primele ținte ale amenințărilor hibride care amenință libertatea de exprimare și dreptul la informație.

Conform cadrului legal al Republicii Moldova, securitatea informațională este strict un răspuns actorilor străini. Nu sunt luați în considerare actorii autohtoni care dezvoltă și distribuie propagandă, dezinformare și informații false. Această abordare a securității informaționale nu reușește să abordeze multitudinea de amenințări atât din surse interne, cât și din surse străine. În plus, securitatea informațională ar trebui să includă toate tipurile de mass-media, inclusiv media digitale, care nu utilizează evaluarea analitică a mass-media tradiționale.

În ce privește platformele media digitale, Codul Serviciilor Media Audiovizuale din Moldova, revizuit în 2018,¹³ a introdus în premieră reglementări specifice care vizează instituțiile media cu resurse online. În ciuda acestui pas important, mediul informațional online nu este încă reglementat în Republica Moldova, în parte, deoarece a devenit mult mai influent decât mass-media tradițională. Sursele de informații online care nu se definesc de obicei ca surse media, cum ar fi platformele sociale, sunt unele din principalele surse de dezinformare. Această lipsă de reglementare contribuie la propagandă răspândită, dezinformare, știri false și discursuri de ură care încalcă drepturile fundamentale ale omului. Acest lucru dăunează în cele din urmă libertății de exprimare și inhibă pluralismul de opinie.

Chiar dacă nu există o definiție clară a mass-media online în legislația Republicii Moldova, Comisia Electorală Centrală (CEC) a introdus recent mai multe cerințe referitoare la media online în ultimele alegeri locale (octombrie 2019). Un regulament¹⁴ stipulează că toți organizatorii de dezbateri electorale în spațiile digitale sunt obligați să aplice aceleași reguli de dezbateri ca și furnizorii de media autorizați. Documentul reglementează, de asemenea, dreptul concurenților electorali de a răspunde în cazul în care consideră că drepturile lor au fost încălcate, oferind totodată posibilitatea de a apela la sistemul judiciar în cazurile privind reflectarea campaniei electorale.

Credibilitatea percepută a informațiilor online crește în Moldova, comparativ cu multe țări din UE. Conform Barometrului Opiniei Publice din ianuarie 2019, internetul s-a clasat ca a doua cea mai de încredere sursă de informații, cu un nivel de încredere de 19,5%. Aceasta urmează televiziunea (37,6 la sută). În Moldova, există un acces public larg la internet. Deși nivelul de încredere al publicului în internet a scăzut în ultimii ani, acesta a rămas a doua sursă ca nivel de încredere. Aceasta în comparație cu țările UE, unde ziarurile online și revistele de știri se bucură de 5% din încrederea totală, în timp ce media socială online și aplicațiile de mesagerie au parte de încrederea a 2% din cetățeni.¹⁵

11 Lolita Berzina, "Together We Are Stronger: Social Media Companies, Civil Society, and the Fight against Disinformation," Freedom House, 3 iulie 2019, <https://freedomhouse.org/blog/together-we-are-stronger-social-media-companies-civil-society-and-fight-against-disinformation>.

12 "Codul Numărul 174: Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova" (Chisinau, 2018), <http://lex.justice.md/md/378387/>.

13 *Ibidem*

14 "Regulament privind reflectarea campaniei electorale la alegerile locale generale din 20 octombrie 2019 în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova" (Chisinau, 2019), <https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Regulament%20reflectarea.pdf>.

15 "Fake News and Disinformation," TNS Political & Social, the European Commission, aprilie 2018, <https://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/2183>.

În analiza noilor media, moldovenii accesează intens informații din rețelele sociale. Cele mai utilizate surse sunt Facebook (61,4 la sută), Odnoklasniki.ru (42,4 la sută) și Mail.ru (17,8 la sută).¹⁶ Atât Mail.ru cât și Odnoklasniki.ru (o rețea de socializare aparținând grupului de companii Mail.ru) sunt privite ca instrumente pentru a răspândi știri false și propagandă în Republica Moldova, Ucraina și Rusia. Acesta este o parte a războiului neconvențional al Rusiei pentru a-și proiecta puterea intangibilă (soft power). În august 2017, Odnoklasniki.ru a fost cel mai popular site web din Moldova, cu peste un milion de vizitatori unici în fiecare lună, comparativ cu 760.000 de utilizatori unici pe Facebook.¹⁷ Potrivit unui studiu realizat de Institutul de Politici Publice care a analizat propaganda rusă pe Odnoklasniki.ru,¹⁸ cele mai promovate mesaje care se referă la Republica Moldova au discutat despre acesta ca un stat eșuat care nu ar avea altă alternativă decât să se alătore proiectului geopolitic rus. Acest lucru a fost consolidat de narațiuni care invocau sentimente anti-românești, sentimente anti-ucrainene, sentimente anti-UE, sentimente pro Uniunea Vamală Eurasiatică, sentimente anti-americane și sentimente anti-NATO. Aceste narațiuni nu numai că au încurajat informațiile subversive, dar au și discreditat și sporit neîncrederea publică față de forțele proeuropene.

Având în vedere lacunele mari din cadrul legal moldovenesc care reglementează mass-media, eforturile de a identifica și de a atrage atenția asupra dezinformării și a știrilor false în spațiile digitale au fost conduse de organizațiile societății civile (OSC). Autoritățile moldovene au încercat să abordeze securitatea informațională prin adoptarea Conceptului,¹⁹ Strategiei și Planului de Acțiuni asupra Securității Informaționale 2019-2024.²⁰ Serviciul de Informații și Securitate (SIS), care nu are o experiență pozitivă de cooperare cu OSC, a fost desemnat să conducă implementarea politicii. Documentele de politici definesc în premieră armele informaționale, războiul informațional și propagarea ca fiind concepte independente și discrete. Deși sunt enumerate o serie de amenințări și sunt descrise activități potențiale, documentele de politici nu explică clar tipurile de amenințări pentru securitatea informațională cu care se confruntă Republica Moldova și mecanismele de protecție conexe. În plus, un capitol separat este dedicat securizării spațiului mediatic și nu urmează o dezvoltare suplimentară a subiectului.

Planul de acțiune 2019-2024 pentru implementarea Strategiei Securității Informaționale a Republicii Moldova are un capitol specific privind controlul civic și cooperarea între societatea civilă și autoritățile publice. Cu toate acestea, prevederea respectivă rămâne deschisă dezbaterii, deoarece nu există un mecanism clar de punere în aplicare a acesteia. SIS a făcut mai multe încercări de a discuta despre controlul civic cu OSC și de a înființa un Consiliu de coordonare care să monitorizeze punerea în aplicare a politicii. În general, reprezentanții OSC consultați s-au ferit de propunere. Acest lucru s-a datorat în mare parte moștenirii existente în guvernul anterior, timp în care OSC, mass-media și jurnaliștii au fost intimidați prin utilizarea resurselor administrative de către guvern. În plus, au apărut întrebări serioase cu privire la transparența și durabilitatea unui Consiliu de coordonare, precum și la posibilele amenințări care pot pune în pericol activitatea lor pe viitor, având în vedere mediul politic volatil din Republica Moldova.

Spre deosebire de UE, Republica Moldova nu are mecanisme specifice pentru identificarea amenințărilor hibride - ca știrile false, propaganda și dezinformarea - și dezvoltarea instrumentelor de protecție care răspund schimbărilor tehnologice rapide. Deși Moldova recunoaște că știrile false și propaganda reprezintă amenințări la adresa securității naționale, nu au fost întreprinse acțiuni serioase spre crearea politicilor la nivel de stat pentru prevenirea și combaterea acestor amenințări. Eforturile pentru identificarea și eliminarea amenințărilor hibride au fost conduse în cea mai mare parte de OSC locale cu sprijinul donatorilor străini. Eforturile au inclus analize, proiecte de instruire și rapoarte precum StopFals²¹ și Centrul de Prevenție și Combatere a Amenințărilor Hibride²². Prin vizarea unui public specific, mai degrabă decât un public larg, aceste proiecte necesită o abordare individualizată bazată pe etnie, vârstă, sex și locație.

Lipsa unei comunicări interinstituționale strategice în ciuda necesității unei acțiuni coordonate în jurul acestei politici reprezintă o provocare presantă pentru Republica Moldova. Securitatea informațională nu este considerată prioritate a politicii, deși este considerată o prioritate incontestabilă a securității naționale. Întrucât un consens și o abordare națională nu au fost consolidate, fiecare instituție de securitate prioritizează securitatea informațională în mod diferit și, prin urmare, are diferite niveluri de implicare în această problemă. Punerea în aplicare a politicii de securitate

16 "Barometrul Opiniei Publice: Republica Moldova," Institutul de Politici Publice, ianuarie 2019, http://ipp.md/wp-content/uploads/2019/02/BOP_02_2019-new.pdf.

17 Oazu Nantoi, Alexandru Platon, and Aliona Cristei, "Russian Propaganda on 'Odnoklasniki': the Case of Republic of Moldova," Institutul de Politici Publice, 2018, http://ipp.md/wp-content/uploads/2018/02/Odnoklasniki_en.pdf.

18 *Ibidem*

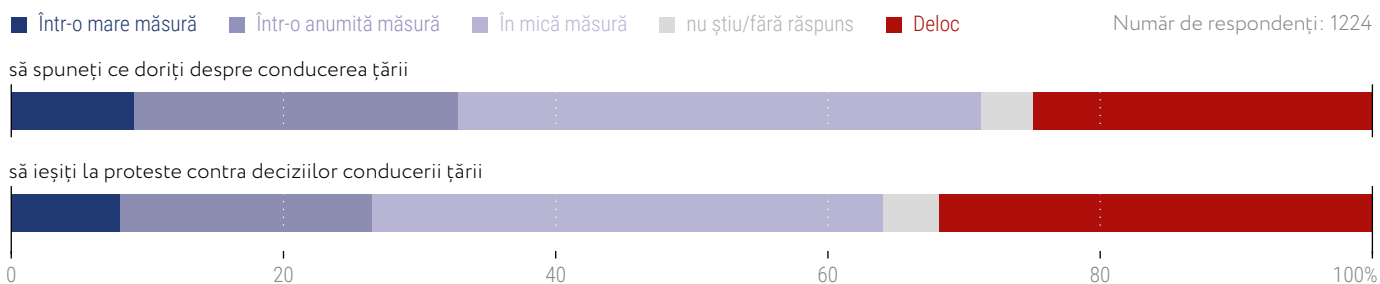
19 "Lege nr. 299: Privind concepția securității informaționale a Republicii Moldova" (Chisinau, 2017), <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=374274&lang=1>.

20 "Lege nr. 257: Privind strategia securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019-2024 și Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia" (Chisinau, 2018), <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=378899>.

21 <https://stopfals.md/>

22 <https://h1.md/en/>

(Libertatea de exprimare) În ce măsură vă simțiți liber(ă)...?

Perioada 01.2019

Categoriile de respondenți: gen – masculin/feminin, mediu de reședință – urban/rural, vârsta – 18–19/30–44/45–59/60+, naționalitatea – moldovean/român/altele, nivel de educație – primară/secundară/superioară, nivel de dezvoltare socio-economică – scăzut/mediu/ridicat

Datele Barometrului Opiniei Publice, Institutul de Politici Publice; <http://bop.ipp.md>

Figura 3: Studiul Barometrul Opiniei Publice 2019

informațională devine deficitară odată ce este condiționată de factori politici și geopolitici. Rusia este unul dintre principalii actori străini care promovează și difuzează știri false și propagandă în Republica Moldova. Instrumentele mass-media convenționale și noi din Rusia au fost utilizate în principal pentru a susține Partidul Socialiștilor și narațiunile președintelui Igor Dodon împotriva opoziției politice de centru-dreapta. După prăbușirea guvernului de coaliție ACUM-Partidul Socialiștilor în noiembrie 2019 și trecerea la controlul principalelor instituții ale statului într-un nou guvern de coaliție condus de Socialiști și Democrați, există îndoieli în rândurile societății civile că documentele politicii de securitate informațională vor fi prioritizate în continuare.

Înțelegerea libertății de exprimare în Republica Moldova: Perspectiva Spațiului Digital

În cadrul sondajelor privind nivelul de încredere vizavi de internet ca sursă de informații, moldovenii au exprimat un nivel mai mare de încredere în internet decât locuitorii UE. Moldovenii tind să se educe și astfel își formează opiniile politice după consultarea resurselor de pe internet. Conform unui sondaj de opinie publică recent al Institutului Republican Internațional (IRI),²³ 48% dintre respondenți și-au obținut informațiile politice în primul rând de pe internet. Aceasta este a doua cea mai populară sursă de informații politice după televiziune, de la care se informează 82% dintre respondenți. Pe când cei din UE tind să aibă încredere în mai multe media convenționale, precum radioul și ziarele, cetățenii Republicii Moldova, în schimb, consideră sursele

online și rețelele sociale ca fiind mai credibile. În Moldova, aceste surse tind să includă o gamă mai largă, mai pluralistă de opinii.

Atât rețelele sociale cât și media online au fost folosite de partidele de opoziție din Republica Moldova, cărora li s-a refuzat accesul la canalele media convenționale pentru a-și promova pozițiile și valorile politice. Aceste platforme digitale le-au permis să își promoveze mesajele și să sporească sensibilizarea privind faptele de corupție și alte infracțiuni comise de autorități în diferite perioade de timp. Acest lucru a permis internetului să devină rapid un loc important pentru dezbaterile politice din Moldova, dar și o arenă pentru testarea mesajelor și desfășurarea luptelor politice virtuale. Accesul larg al publicului la internet, precum și popularitatea și credibilitatea percepută nu necesită informații de calitate, raportare profesională, exactitate a informațiilor și protejarea de discursul de ură. Spațiile digitale, ca resursă nepuizabilă, oferă oportunitatea comunicării mesajului când nu sunt disponibile alte căi, dar sunt, de asemenea, periclitare de dezinformarea și dezbateră polarizată provocată de troli și alți impostori. Această dezbatere nereglementată și diversele oportunități de a furniza informații, indiferent dacă sunt sau nu credibile, afectează securitatea informațională din Republica Moldova, precum și accesul publicului la informații obiective.

Platformele online oferă un mediu prolific pentru crearea și răspândirea diverselor forme de intoleranță. Media digitale, rețelele sociale și portalurile de stocare video răspândesc mai multă ură și discriminare decât televiziunea și presa scrisă. Conform unui raport din 2019 al Promo-LEX²⁴ asupra

23 "Public Opinion Survey: Residents of Moldova," the Center for Insights in Survey Research, IRI, iunie 2019, https://www.iri.org/sites/default/files/iri_moldova_may-june_2019_poll_final.pdf.

24 Dumitru Sliusarenco, "Discursul de ură și instigarea la discriminare în spațiul public și mass-media din Republica Moldova" Soros Moldova, 2019, https://promolex.md/wp-content/uploads/2019/07/A4_hate_ro_web.pdf.

discursului de ură, mediul politic toxic încurajează niveluri mai ridicate ale discursului de ură, 67% din totalul cazurilor identificate de discursuri de ură apărând în context politic. Mass-media este o sursă principală de distribuire a ideilor intolerante în spațiile digitale. Cele 319 de cazuri identificate de Promo-LEX au fost răspândite de 627 de surse diferite, dintre care 519 au fost mass-media online.²⁵ Și mai rău, instituțiile media din Moldova au distribuit discursul de ură și au promovat intoleranța în spațiile publice, fapt ce demonstrează lipsa de cunoștințe în jurul acestor probleme și necunoașterea eticii mediatică. Sputnik Moldova, un portal de știri deținut de Kremlin, a generat cele mai mari cantități de material intolerant în perioada de monitorizare. Cele 89 de articole generate pe acesta, care s-au concentrat mai ales pe sexism, au reprezentat mai mult conținut decât toate celelalte instituții media la un loc. Acest lucru este și mai relevant în contextul în care Sputnik Moldova a fost al șaselea site web cel mai vizitat în Moldova în perioada ianuarie-septembrie 2018.²⁶ Lipsa unui control adecvat asupra spațiului online din Moldova i-a permis să devină o platformă perfectă pentru mesaje care ar fi fost inacceptabile altfel.

Conform raportului Freedom in the World din 2019 al Freedom House, Republica Moldova rămâne o țară „parțial liberă”, care se confruntă cu un potențial moment de cotitură în ce privește libertatea de exprimare. Fiind una dintre cele mai importante surse de mesagerie ale opoziției politice în timpul alegerilor parlamentare din februarie 2019, spațiile digitale au căzut pradă sutelor de conturi false care au răspândit dezinformarea cu privire la figurile de opoziție politică și au discreditat societatea civilă și jurnaliști independenți de frunte. Datorită nivelului ridicat de încredere a publicului în internet ca sursă de informații, autoritățile ar trebui să abordeze provocarea manipulării informaționale în Republica Moldova, inclusiv utilizarea trolilor, boților, anunțurilor obscure (dark ads), falsurilor profunde (deep fake) și altor arme informaționale care influențează publicul general. În timp ce actorii societății civile au jucat un rol cheie de gardian în această problemă, amploarea problemei și natura incontrolabilă a spațiului digital necesită o abordare unificată din partea societății civile, a autorităților, a experților juridici, întreprinderilor și comunității tehnice spre identificarea soluțiilor pentru protecția individuală și libertatea de exprimare pe plan mai general.

Mai mult decât atât, este esențial să găsim modalități de a încuraja publicul să lupte împotriva propagandei și a știrilor false, mai ales având în vedere tranziția continuă a Republicii Moldova la democrație. Din păcate, cetățenii moldoveni identifică dezvoltarea economică, noile oportunități de angajare și combaterea corupției drept priorități, fără a asocia aceste probleme drepturilor omului, libertăților civile și democrației. Și mai îngrijorător este faptul că mai mult de 60% dintre respondenți la un recent Barometru al Opiniei

Publice nu se simt confortabil sau liberi în a-și exprima opiniile cu privire la conducerea țării și în a participa activ în sfera politică a Moldovei. Acest lucru împiedică activismul civic și participarea publicului.

Recomandări pentru Autorități și Societatea Civilă:

- Protejarea spațiilor informaționale din Republica Moldova, inclusiv a spațiilor digitale, și includerea de noi amenințări hibride în abordările politice ale Republicii Moldova pentru asigurarea securității naționale și umane. Cadru legal și normativ trebuie revizuit pentru a crea o conexiune logică între documentele de politici și realitățile actuale. Noile provocări, precum cele care apar în spațiile digitale, ar trebui analizate în profunzime și reglementate într-o manieră care să nu submineze libertatea de exprimare.
- Elaborarea unor definiții clare ale termenilor propagandă, dezinformare și știri false care să le desemneze drept amenințări de securitate interne și externe și introducerea lor în cadrul legal al Republicii Moldova. Definițiile ar trebui să provină din definiții recunoscute și respectate internațional.
- Stabilirea unei imagini complete a riscurilor potențiale pentru securitatea informațională, inclusiv a celor din spațiul media. Prezentarea ar trebui să se concentreze pe media digitală și rețelele sociale, inclusiv pe noi tactici pentru promovarea și diseminarea informațiilor.
- Stabilirea unui cadru legal pentru spațiile digitale care să reflecte riscurile actuale de securitate identificate, precum și experiențele altor țări. Acest lucru ar crea un proces inclusiv și transparent pentru a evita supra-reglementarea și limitările privind libertatea de exprimare și accesul la informații. Regulamentele ar trebui să facă referire la încălcările drepturilor omului și protecțiile individuale împotriva trolilor, roboților, anunțurilor obscure (dark ads), falsurilor profunde (deep fake) și altor arme informaționale.
- Dezvoltarea programelor de educație digitală și mediatică pentru sensibilizarea continuă privind noile riscuri de securitate. Programele ar trebui să fie puse în aplicare atât de societatea civilă, cât și de autoritățile guvernamentale (atât centrale, cât și locale).
- Dezvoltarea unei culturi care se concentrează pe igiena digitală și introducerea acesteia în școli și universități. Aceasta va reduce riscurile asociate spațiului digital necontrolat.
- Crearea ghidurilor clare de identificare pentru portaluri de știri și materiale jurnalistice online. Informațiile furnizate publicului prin intermediul mass-media tradiționale

25 *Ibidem*

26 Igor Fomin, "Moldnet' and the 2019 Parliamentary Elections: Navigating Moldova's Russian-Language Digital Media Landscape" Media Forward, Freedom House, Februarie 2019, https://freedomhouse.org/sites/default/files/%21Fomin_EN_final.pdf.

sau noi trebuie să respecte regulile jurnalismului și deontologiei profesionale.

- Introducerea prevederilor clare cu privire la armele informaționale în cadrul legal electoral al Republicii Moldova, precum și un set de instrumente de ghidare pentru identificarea și raportarea propagandei digitale și a știrilor false.

Recomandări pentru mass-media digitale și rețelele sociale:

- Principiile drepturilor omului ar trebui respectate și ar trebui implementat un cadru legal care să ia în considerare rețelele sociale și alte platforme online utilizate de publicul larg.
- Ar trebui încurajată cooperarea între companiile de social media și partenerii civili și stabilite mecanisme de

raportare a știrilor false, a trolilor, a boților și a altor acțiuni frauduloase sau dăunătoare pentru utilizatori.

- Etichetarea clară a diferenței dintre reportajele jurnalistice și alte tipuri de informații, astfel ca publicul larg să poată identifica cu ușurință diferența.
- Igiene digitală de bază a rețelelor sociale ar trebui să fie obligatorie pentru toți utilizatorii și o cerință obligatorie pentru companiile de social media.
- Încălcarea libertății de exprimare, precum și dezinformarea, știrile false și propaganda pe rețelele sociale ar trebui reglementate și abordate în cadrele juridice noi sau revizuite. Acest lucru este deosebit de important în timpul alegerilor.

Victoria Roșă

Expertă principală, Asociația pentru Politică Externă din Republica Moldova

Victoria Roșă a ocupat funcția de consilieră principală în domeniile de securitate și apărare, și relații cu UE a fostei prim-ministre a Republicii Moldova, Maia Sandu, în 2019. Înainte de aceasta, mai mult de doi ani, a fost directoare executivă a Asociației pentru Politică Externă din Republica Moldova. Anterior, a moderat talk-show-ul politic de seară „Punctul pe azi”, difuzat de canalul TVR din Republica Moldova, și a ocupat funcția de lector în domeniul relațiilor internaționale, în cadrul Universității de Stat din Moldova. Este autoarea mai multor publicații despre politicile externe și de securitate, și relațiile Republicii Moldova cu UE. A oferit expertiză organizațiilor naționale și internaționale, inclusiv Freedom House, Ministerul Apărării al Austriei, Institutul de Afaceri Internaționale din Letonia, Universitatea Leipzig și altele. Dna Roșă este Alumna din 2017 a Marshall Memorial Fellowship a Fondului German Marshall din Statele Unite.

Realizarea acestui raport a fost posibilă datorită suportului generos din partea poporului American și Britanic prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) și UK aid. Realizarea acestui raport este susținută și de Guvernul Canadei. Conținutul acestui material ține de responsabilitatea Freedom House și nu reflectă în mod necesar viziunea UK aid, USAID, a Guvernului Statelor Unite sau a Guvernului Canadei.

Freedom House este o organizație nonprofit, nepartizantă, care susține schimbările democratice, monitorizează libertatea și promovează democrația și drepturile omului.

1850 M Street NW, 11th Floor
Washington, DC 20036

111 John Street
New York, NY 10038

www.freedomhouse.org
Facebook.com/FreedomHouseDC
@FreedomHouse
202.296.5101
info@freedomhouse.org